

Spomini o Jožefu Jurčiči.

Spisal dr. J. Vošnjak.

III. 1)

Jurčičeva bolezen in smrt.

leta 1872. preselil se je Jurčič s »Slovenskim Narodom« v Ljubljano. Našel je tu mnogo prijateljev, ali ne menj protivnikov. Prvi so se ga oklenili in zvesto držali, drugi so ga črtili, a so morali nehoté priznati njegovo duševno zmožnost in neomajno značajnost. Ni moj namen, opisavati óne burne dóbe, ko je kipelo in vrelo po vsem Slovenskem in ko sta si v ljutem boji nasproti stali dve stranki v národnem taboru. Preskočim celo vrsto let, katera Jurčiču niso bila družega, nego neprestano delo na politiskem polji, borba brez počivanja, skrb za národni obstanek, dóba silnega pritiska in teptanja národnih pravic. Omenjam le, da politični bôji ga niso mogli odvracati od priljubljenega mu slovstvenega delovanja in da je, ko so se burni valovi začeli polegati, s tem večjim veseljem nadaljeval pisateljevanje.

Za listek »Slov. Naroda« je spisal roman »Erazem Tatenbah«, kateremu se pač pozná, da ga pisatelj ni utegnil piliti. Ko se je začel tiskati, bila je spisana šele polovica. Poznejše odstavke je pisal sproti in dostikrat se je pripetilo, da je stavec moral čakati, predno je dobil za prihodnji list dovolj nadaljevanja. V »Slovenski knjižnici«, katero je osnoval 1876. l., objavil je tri romane: »Doktor Zober«, »Mej dvema stoloma« in »Cvet in sad«. Začetek romana »Cvet in sad« je bil že spisal na Dunaji ter ga objavil v Janežičevem »Cvetji«. V glavni osebi je, kakor mi je pravil, hotel slikati slavnega slovenskega pesnika in pisatelja, kateri pa, ko je čital konec, ni bil zadovoljen s slikanjem značajev in razvozljanjem dejanja.

Najimenoitnejše, pravo epohalno delo te dóbe je bil »Tugomer«. Spisal ga je v prozi l. 1875. Ker sem takrat le poleti bival v Ljubljani, pozimi pa na Dunaji v državnem zboru, imel je že več dejanj spisanih, ko sem došel v Ljubljano. Svoja leposlovna dela je sploh pisal popóludne od 3. do 5. ure, ko je zvršil uredovanje »Naroda.« Med 5. in 6. uro sem ga vsak dan poiskal in navadno še našel pišóčega.

1) Prvi odstavek teh spominov je natisnjen v »Ljubljanskem Zvonu« l. 1888 na strani 418., drugi odstavek l. 1889. na strani 145. Ured.

Čakal sem, da je odložil peró in potem sva se šla izprehajat. Pravil mi je, kaj piše in o načrtih, katere je nosil v glavi.

Ko je »Tugomera« zvršil, izročil mi ga je, da mu povem svoje mnenje. Tisti večer že sem ga prečital. Tragedija je bila spisana v prozi in napravila náme globok vtisek. Toda spoznal sem, da je delo bolj epično, nego dramatično. Bistvena hiba je bila, da se óno usodno gostovanje ni vršilo v igri, temveč, da je jeden zavratno napadenih tál, kateri se je rešil, prispevši v domovino, tam pripovedoval o v groznem zločinu. Jurčič je priznal, da je to bistvena napaka, a se izgovarjal, da takšno dejanje je težko spraviti na oder ter da se lože pripoveduje. Vender je pozneje, ko je vso igro spisal znova v jambih, v 3. dejanji uprizoril gostovanje in takó ustregal dramatičnim zahtevam. Tudi v drugi stvári se je udal. Grozdáno je risal kot žensko brez prave národne zavesti. Dala se je preslepiti od Gripa in se izneverila prvi svoji ljubezni do Bojána in svojemu národu. Na moj ugovor, da bi to delalo slab vtisek, menil je Jurčič, da so ženske mehke in se dadó lahko pregovoriti. Vender je pozneje Grozdáno idealiziral, kar gotovo le povekšuje vpliv tragedije na vzgojo národovo.

Jurčič, kakor sem že povedal, ni bil nikoli prav krepkega zdravja. Vedna razburjenost v političnem in národnem bóji je pomnožila kalí bolezeni v njegovem samó na sebi slabem životu. Pogostoma je tožil, da mu nobena jed ne tekne in použil je navadno le juho ali malo pečenke. Leta 1879. šel je, da bi se popravil, za več tednov na Gorenjsko, kjer je v divnem Bledu prebil jasne dneve, dočim smo ga pri »Narodu« nadomeščali tukajšnji prijatelji. Vrnil se je okrepčan in pohvalil se, da se že dolgo ni čutil takó zdravega. Zdaj da bode lahko izvršil pričeta dela.

Začetkom kimovca l. 1879. pa si zmisli, da bi obiskal svoje roditelje in svoj rojstveni kraj na Muljavi na Dolenjskem, in tam si je nakopal bolezen, katere nasledki so ga položili v rani grob. Légel je namreč dné 8. kimovca tam o mráku na hladno travo in v misli utopljen ni čutil mrzlega sopuha mokrótné zemlje, dokler ga ni začelo mraziti.

Drugi dan, ko se je bil vrnil v Ljubljano, obiskal sem ga po svoji navadi popóldne ob 5. uri. Ležal je na zofi, ko sem vstopil, in potožil se mi je, da ga izpreletava mraz. Vender je vstal, opravil se in šla sva skozi Gradišče do Tržaške ceste in dalje proti železnici. Drugekrati je naglo korakal, da sem ga večkrat opominjal, naj počasneje hodi. Takrat pa je zavít v suktnjo do vratú z vidno težavo stopal in ni izpregovoril niti besede. Nisva še prišla do železnice, ko

izreče željo, naj se vrneva v čitalnico, da bi se ogrel s toplo juho, ker ga čimdalje bolj zebe. Spremil sem ga v čitalniško gostilno. Tam je sédel, pa ni maral nič jesti nič piti ter se kmalu odpravil domov. Hotel sem ga spremiti, pa ni pustil. Toda skrb mi ni dala miru. Šel sem v Jurčičevo stanovanje v Koglovi hiši na Kongresnem trgu in ga našel na postelji v silni vročini, skoraj brez zavestnega. Hitro ukažem, devati mu na glavo mrzlih ohladkov, kar mu je dobro delo. Tožil ni o nobenih bolečinah. Ostal sem pri njem do polunoci, dokler ni vročina malo poplegla.

Drugo jutro je bil prvi moj pot k Jurčiču. Čutil se je boljšega in upal, da ne bode nič hudega. »Ko bi tebe ne bilo sinoči k meni,« dejal je med drugim, »nemara da bi bil že mrtev. Prav nič se nisem zavedel.« Ker sem moral v malo dneh odpotovati na Dunaj k državnemu zboru, ki je bil sklican začetkom vinotoka meseca, naprosil sem doktorja Drča in Jenka, da sta prevzela zdravljenje Jurčičevo. Zvečer ga je spet po mrazu napadla vročina in pri preiskavi se je našlo, da se je vnela réberna mréna in da se nabira plevritični eksudat, torej dólgotrajna bolezen, katere hudi nasledki so znani vsakemu zdravniku. Kaj zdaj početi? Navzlic najboljši volji Fr. Drenikove rodbine, pri kateri je stanoval Jurčič, ni se ji moglo nakladati, da bi mesece in mesece stregli bolniku s táko težko boleznijo. Domislil sem se hiralnice pri sv. Jožefu, ravno dozidane, in predstojnica usmiljenih sester je bila précej pripravljena, prevzeti Jurčiča v oskrbo, in mu je odredila lépo prostorno sobo v 1. nadstropji, kjer sta mu stregli dve usmiljeni sestri in ga je zdravnik obiskal vsak dan.

Jurčič se je spočetka ustavljal mojemu predlogu, da bi šel v hiralnico, ker ni mislil, da je takó težko obolel in ker je upal, da bode skoro spet dober, pa napósled se je udal. Naročil sem voz in odpeljala sva se v hiralnico, kjer je ostal vso zimo do meseca sušca prihodnjega leta. Prve dni meseca vinotoka sem se odpeljal na Dunaj, vsaj toliko miren, da sem bolnega prijatelja videl izročnega dobri postrežbi. Uredništvo »Slov. Naroda« je za čas bolezni Jurčičeve prevzel g. P. Grasselli.

Pozimi 1879/80. — bila je prav huda, in gósta megla je ležala nad Ljubljano od listopada meseca do vélikega travna — pripeljal sem se vsak teden v Ljubljano k sejám deželnega odbora. Ostajal sem pri dr. Zarniku. Prvi moj pot v jutro je bil k Jurčiču. Moral sem mu praviti o političnem položaji, najrajši pa je, čemur se ni čuditi, govoril o svoji bolezni. Vselej sem ga preiskal, pa šele po novem letu sem našel, da se mu je začelo na bolje obračati.

Začetkom meseca sušca je toliko okreval, da se je mogel odpeljati v Gorico, kjer je upal najti toplejšega solnca, in res se nameril na krasno vreme, pa želodečni katár se mu je povrnil in bil je prav potr, da se je že mislil vrniti v Ljubljano. Vender se je premagal in šel v Benetke, kamor je bil namenjen. Iz Benetek mi je pisal:

»V Benetkah 22. marca 1880.

Dragi prijatelj!

Ker sodim, da si zdaj v Ljubljani, evo par vrst. Denes je deseti dan, kar sem tukaj. Poleg vseh neugodnostij, mej katerimi je moj ničvredni želodec (ki se je pa zdaj nekaj popravil) glavna, moram se vendar pohvaliti, da je v obče moje zdravje napredovalo v toliko, da imam spet vse upanje do končne premage bolezní. Pljuča so popolnem v redu, vsaj čutim nobenih težav. Slab, to se ve, da sem še toliko, da truden postanem, če več kot eno uro hodim, pa kadar počijem, sem spet za hojo. Oblezel sem uže vse Benetke. Sam sem kakor izgubljena ovca, z nikomre ne govorim kakor s kletarjem, kar je neobhodno treba za prejem kosila in večerje, berem nič, pišem nič, mislim malo, kar takó tavam in fantaziram. Pa doslej mi nij bilo dolgčas. Benetke delajo od povsod velikansk vtis. Porabil ga bom morda, če Bog zdravje da in veselje ohrani, kasneje v kacem večjem delu.

Vreme sem bil v Gorici naletel krasno. Ali ker sem bil skoro ves apetit izgubil, bil sem v Gorici potr in dostikrat v prav obupnem duševnem stanji. Mislil sem: celo zimo sem se tolažil na ta pot, a zdaj moram giniti in vnovič zboleti, ker se telo neče hraniti. Jed mi je bila zoperna. Uže sem premišljal, ali bi šel vendar v Venecijo naprej, ali v špital v Ljubljano nazaj. Šel sem tusem. Prišedši semkaj sem bil tak v lice, da sem se sam sebe v zrcalu strašil. Tu sem se pa precej popravil. Pred tremi dnevi me je bil sicer vrag zapeljal, da sem nekov »golaš« jedel v najbolj nobel »trattorii« tu, a brž sem bil recidiven; pa hvala Bogu, denes sem uže spet dober. Tri ali štiri noči so bili tudi močni simptomi, da se mi je ostalina eksudata spet zmanjšala. Tudi sem še le tukaj tri ali štiri noči spal trdno in trajno zdravo spanje, kar nij bilo pri meni uže 6 mesecev. Iz tega torej posnameš, da nekaj je uže pomagal pot v Lahe, drugo bo menda dopolnilo poletje domá.

Italijani tukaj so ena grda sodrga. Kjer bi mogli, pripravljani so tujca odreti, pa prav nesramno »con permesso«.

Vreme sem tu tem slabše zadel nego v Gorici. Solnca je sicer skoro vsak dan nekaj, ali zmirom mrzla sapa; zdajle me v roko

zebe, ko to pišem v sobi. Kadar sem se še upal malo dalje po gondoli na lagunsko morje, vselej me je sapa, sitno hladna, gnala nazaj.

Prosim Te, piši mi kaj v »Hotel San Marco« kako je z redakcijo, je li treba, da skoro pridem, kaj je kaj novega, je Levstik uže prevzel besednjaka uradovanje, ali pride res Winkler v Ljubljano itd. Zavzemite se zdaj, ko se ima terén za mestne volitve pripravljati, za list (»Narod«).

Ves Tvoj

iskreni prijatelj

Jurčič.

Iz Benetek se je vrnil v Ljubljano toliko okrevan, da je meseca malega travna spet začel uredovati »Narod«. Po končanem državnem zboru sem tudi jaz prišel v Ljubljano in spet sva se vsak večer skupaj izprehajala, menèč se največ o političnih stvareh, pa tudi o literarnih.

Ko je Stritar naznanil, da poneha izdavati »Zvon«, sklenil je Jurčič, dasi telesno še jako slab, ustanoviti v Ljubljani leposloven in znanstven list, kateremu je, ko je še poprej Stritarja po Levci vprašal za dovolitev, dal naslov: »Ljubljanski Zvon«. Lotil se je tega lista s prav mladeniško zdušnostjo in se zvezal z najboljšimi pisateljskimi močmi, s Kersnikom, dr. Tavčarjem in dr. Spisal je sam za list »Rokovnjače« in vzpodbujal druge pisatelje k sodelovanju. Uspeh je bil nad vsa pričakovanja sijajen. Prvi zvezek dné 1. prosinca l. 1881., ki je bil tiskan v 1200 izvodih, moral se je zaradi vedno rastočega števila naročnikov še dvakrat natisniti in je bil razposlan v 1900 izvodih. Ta uspeh je Jurčiča silno veselil in rad je pripovedoval, kaj bode še spisal za novi list.

Sploh se je bil v tej dôbi umiril in je bil zadovoljnejši, zlasti s svojim poklicem. Večkrat je poudarjal, da bi, profesor, imel mučnejšo službo in ne toliko prostega časa za priljubljeno mu leposlovno delovanje. Tudi to ga je veselilo, da je podjetje, katero je najbolj on pomagal ustanoviti, stalo na trdnih nogah. Dobival je ves čas, ko je bil bolan, popolno svojo plačo, in takó mu je bilo mogoče celó prihraniti neko vsotico, katera je bila po njega smrti izročena njegovim dedičem.

In tudi to mu je bilo po godu, da se ni bil oženil. Kakó hudó bi mu bilo umreti, ko bi moral gledati nepreskrbene otroke! Bila pa je res neka dôba, ko je našel žensko bitje, s katerim bi se bil rad združil za vse življenje. Pravil mi je o svoji nameri in kakó bode potem, lože delal, ko mu ne bode treba se potikati po krčmah in bode imel domačo hrano. Ogledal si je že neko stanovanje. A usoda je odločila drugače. Delale so se ovire in konec je bil ločitev pričete zveze. Na-

tančnejšega mi nikoli ni povedal, jaz pa tudi nisem izpraševal, ker nisva imela navade, vtikati se v take zasebne stvari drug drugega.

Jeseni l. 1880. sva se spet ločila. Zapustil sem ga še precèj zdravega in sredi leposlovnega delovanja. Spisaval je »Rokovnjače« in nabiral gradivo za veliko zgodovinsko povest: »Slovenski svetec in učitelj«. Tudi za dramo: »Veronika deseniška« in za roman »Nemški naseljenec« je delal načrte.

Pozimi mi je večkrat pisal o političnih in národnih stvaréh, jaz pa sem ga informiral o položaji na Dunaji. Meseca grudna se je spet hudo prehladil in znova zbolel. Odslej si ni več opomogel, vendar dela ni opustil in do zadnjega trenutka se je živo zanimal za naše národne težnje, čeprav je, kakor kaže naslednje pismo, bridko čutil svojo telesno slabost, katera bi mu več ne dopuščala stati, kakor nekdej, v prvi vrsti bojevnikov.

»12./3. 1881.

Dragi prijatelj!

Upam, da je tvoja včerajšnja konferenca z Dun. imela toliko praktičnega uspeha, da nijsi še izstopil iz kluba, zlasti sam ne. Stvar je vendar močno premisleka vredna. Stori svojo dolžnost, notiraj si zlasti vse, kar in kedaj si kaj urgiral; a predno do preloma pride, nastane vendar vprašanje, ali je boljša ta vlada, ki nič ne stori za nas, pa tudi nič proti nam (kajti zadnji višjesodski odlok je vendar bolj delo birokracije nego li vlade same) — ali pa če pride protivna. Da žugate zoper vlado glasovati je vsekako treba, ali vreči jo pomagati? . . .

Po jednej strani imaš prav, jaz takó mislim, in vsi, a na drugej strani pa je strah pred vrnitvijo starih časov! — Jaz se jih uže ne bi veselil.

Jaz! To se ve, ne štejem mnogo; zlasti zdaj, ko sem ves potr in bolán. Nič neče na boljše obračati se! Nič nijsem bil še iz sobe! Zdaj pravijo, da naj grem v Gorico, in pojdem za kake 3 tedne ali 4, morda uže drug teden. Morda se spet oživim s spremembo zraka.

Če pride do boja vsled izstopa, — jaz ga tedaj za zdaj enkrat ne bom vodil, kakor sem bil vselej rad zraven pri peresnem boji, in bom, če — bom sploh.

Torej še kaj potrpi, prenagli se ne, zlasti sam ne, pravim jaz, ali sicer sam dvomim v pravost svojega sveta.

Pozdravlja Te

prijatelj
Jurčič.

Za pri »Narodu« mislim naprositi namestovalca dr. Tavčarja in Eržena.*

Spet mi je pisal dné 1. malega travna, da se čuti prav slabega.

»V Ljubljani 1. aprila 1881.

— — — Jaz nijsem mogel še iti v Gorico, ker je zmirom dež lil, denes je pa mežavo in hladno. Pojdem morda jutri ali v nedeljo, ali pa še ne. Pa imam tako malo upanja. Slabejši sem, kot lani, to čutim po noči. Spim tri ali štiri ure, potem me pa neka zoperna vročina obhaja. Ne mara, da so pljuča vže staknile in da ne bo nič z menoj. Pa, za vraga, kljubu tej mizeriji ne morem, da bi se ne brigal za razne te budalaščine okolo nas, kakor iz sprednjega vidiš.

Pozdrav!

Jurčič.»

Poslednje pismo sem prejel dné 7. malega travna 1881. V njem mi piše: »Ker je do danes tu zmirom dež šel, Erjavec pa je zmirom iz Gorice tudi enako poročal, še zmirom tu čepim v svoji mizeriji. Vendar pri »Narodu« nemam zdaj nič. Drug dan, ali zvečer ga brati dobim, pa še vselej ne preberem — — —.«

Dné 24. malega travna l. 1881. sem se peljal v Ljubljani k mestnim volitvam. Précej po prihodu sem poiskal Jurčiča, ki je takrat stanoval v isti (zdaj Kirbischevi) hiši z »Narodno tiskarno«. Našel sem ga v postelji, pa kakó izpremenjenega! Lice suho in upadlo, le njegove velike oči so žarele, kakor v zdravih dnevih in tudi glas je bil čist in krepak. Veselil se je mojega prihoda in podal mi roko, ki je bila sama kost in koža. Govorila sva le malo. Tolažil sem ga, da toplejši dnevi ga bodo toli okrepčali, da bode mogel v Gorico. Tudi on sam je upal, da se spet popravi. Nerad bi že zdaj umrl, ko ima še toliko načrtov v glavi.

Dné 26. malega travna je bila volitev v občinski svèt v II. volilnem razredu. Navzlic vsemu našemu napóru so zmagali nasprotniki z malo glasovi. Popóludne stopim k Jurčiču, da mu to naznam ter se poslovim od njega, ker sem se vračal na Dunaj. Bil je po konci in v spalno suknjo zavit je hodil po sobi.

»Torej spet propadli!« vzdihnil je. »Spet uradniki proti nam in vladi.«

Potem sva si podala roki, poslednjikrat. Naglo sem se obrnil in odšel, da mu ne kažem, kakó težko mi je bilo, ločiti se od prijatelja, s katerim sva dolgo vrsto let v neskajjeni zlogi delovala in veliko bridkih ur skupaj prebila. Zdaj pa je zôrel za smrt in védel sem, da ga živega več ne bodem videl.

Dné 4. vélikega travna v jutro sem dobil telegram iz Ljubljane, ki mi je naznanil Jurčičevo smrt, smrt možá, katerega prerano izgubo je bridko čutil ves národ in ki ga še danes pogrešamo, ker za dr. Bleiweisom nikdo ni užival toliko avtoritête med Slovenci, nego Jurčič. »Vzet nam je bil«, kakor Stritar pôje, »v najboljši nadi.«

»In vender tvoj spomin nikdar ne mine,
Hvaležen bode véčno ti Slovén;
Zapisan v zlato knjigo domovine
Ti svetiš poleg prvih se imen;
Nevénljiv venec glavo ti obdava,
In mi hvaležno te slavimo: Slava!«

Henry Moreton Stanley.

Spisal Fr. Orožen.

(Dalje.)

II.

Potovanje povprečno skozi Afriko (leta 1874 do leta 1877).

uredništvu londonskega časnika »Daily Telegraph« je bilo nekega dné leta 1874. živahno posvetovanje o nadaljevanji Livingstonovega dela. Mlad mož, majhne, toda močne postave, bistrih očij in od tropiškega solnca ogorelega lica je govoril posebno živahno. Bil je to Stanley, katerega sta potem imenovani »Daily Telegraph« in ameriški »New-York-Herald« odposlala na svoje troške v Afriko, da bi dovršil od slavnega Livingstona pričeto delo.

S tremi spremljevalci in petimi psi je šel na mórje in dospél v Sansibar dné 15. vélikega srpana leta 1874. Vzel je s sábo tudi ladjo »Lady Alice«, katere prednost je bila, da se je dala razložiti v posamezne dele. Ladja je bila nad 12 *m* dolga, skoraj 2 *m* široka in 76 *cm* globoka. Najprej si je nakupil za potovanje važnih rečij kakor steklenih biserov, ki služijo pri kupčiji v osrednji Afriki za drobíz; platenine, tkanine in rmenega drota, kar nadomešča naš srebrni in zlati denar. Takoj si je izbral tudi tiste Vangvana in zamórce, ki so ga